

Domsagohistorik

Ludvika tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Ludvika tingsrätt

På landskapslagarnas tid var Svealand indelat i land och hundaren (Svealands motsvarighet till Götalands häradar).¹ Under medeltiden utgjorde Dalarna ett enda hundare som rymde tre domkretsar (tredingar). Senare utgjorde de olika socknarna hundarets domkretsar.² Sverige fick en enhetlig domstolsorganisation på landsbygden då Magnus Erikssons landslag infördes på mitten av 1300-talet. I Dalarna fick man emellertid inte någon häradsindelning även om de andra delarna av landslagen trädde i kraft. På 1300-talet började man dock att hålla ting i socknarna istället för i tredingarna. Socknarna motsvarade alltså tingslag. Man övergick också till att kalla domhavanden för häradshövding. Det fanns inte något gemensamt tingsställe för Dalarna, utan häradshövdingen reste runt i landskapet och höll sockenting.³

Eftersom Dalarna hade en annan rättslig organisation/terminologi än resten av Svealand, fick Karl XI:s reform 1680 inte samma genomslagskraft i Dalarna som i resten av landet. Rättsskipningen i landskapet sköttes sedan 1625 av två landsdomare, även kallade lagläsare. 1682 erhöll dock en av domarna titeln häradshövding. I och med detta erkände Dalarna (Kopparbergs län) officiellt de principer som resten av Svealand antagit genom 1680 års reform. Det dröjde dock till 1686 innan reformen var slutförd genomförd. Båda domhavanden fick då titeln häradshövding.⁴

Utvecklingen från slutet av 1600-talet fram till början av 1900-talet

På 1680-talet var Dalarna indelat i två domsagor: Kopparbergs östra och Kopparbergs västra domsaga.⁵ Vissa förändringar genomfördes inom domsagorna 1687 då Sätters, Folkare, Husby och Hedemora tingslag överfördes från den östra domsagan till den västra.⁶ Tingslagen återfördes emellertid till den östra domsagan 1799.⁷ På 1800-talet började den västra domsagan att kallas för Västerdalarnes domsaga, och domsagans omfattning var oförändrad från slutet av 1700-talet fram till början av 1900-talet. De tingslag som ingick i jurisdiktionen 1799 var fem till antalet: Näs, Järna och Floda tingslag (namnet förkortades till Näs tingslag 1894), Malungs, Lima och Äppelbo tingslag (namnet förkortades till Malungs tingslag 1894) Grangärde tingslag, Norrbärke tingslag samt Söderbärke tingslag.⁸

I början av 1900-talet beslutades att Västerdalarnes domsaga från och med 1902 skulle delas upp i två nya domsagor. Näs och Malungs tingslag bildade Näs och Malungs domsaga (Näs och Malungs domsaga, se Mora tingsrätt).⁹ De resterande tingslagen i Västerdalarnes domsaga - Grangärde, Norrbärke och Söderbärke tingslag - bildade en egen jurisdiktion under benämningen Smedjebackens domsaga. Namnet ändrades emellertid till Västerbergslags domsaga redan två år senare (1904).

Tingslagen i Västbergslags domsaga

Grangärde tingslag hade sin tingsplats i Grangärde, men ting hölls också på andra platser, till

¹ Inger, 1997, s. 44. (Götaland var å andra sidan indelat i land och häraden).

² Inger, 1997, s. 45.

³ Inger, 1997, s. 47. Jfr Almquist, 1954, s. 160.

⁴ Jfr K.Br. den 28/4 1686 (Almquist, 1954, s. 165).

⁵ I Kopparbergs västra domsaga ingick följande tingslag: Näs, Järna, Floda, Malung, Lima, Äppelbo, Grangärde, Norrbräke och Söderbräke. Kopparbergs östra domsaga omfattade tingslagen Säter, Folkare, Husaby, Hedemora, Skedvi, Kopparberg, Vika, Svärdsjö, Sundborn, Torsång, Tuna, Leksand, Gagnef, Rättvik, Mora, Orsa, Älvdalen och Särna (Almquist s. 167).

⁶ Almquist, 1954, s. 167

⁷ K.Br. den 4/12 1798 (Almquist, 1954, s. 165).

⁸ Almquist, 1954, s. 165ff.

⁹ Bihang till SFS 1901 nr 64.

exempel Ludvika. I Grangärde fungerade sockenstugan vid kyrkan som tingshus. Ting hölls även på omkringliggande gästgiverier, bland annat i Östanbo och Grangärde.¹⁰ Norrbärke tingslag hade sitt tingsställe i Smedjebacken. Det fanns ett äldre tingshus på platsen, men ingen vet när det uppfördes eller var det stod. 1863 flyttades tingen till sockenstugan.¹¹ Söderbärke tingslags tingshus vid kyrkan i Söderbärke. Huset var förfallet på 1880-talet och tingsförhandlingarna flyttades då till Söderbärke kyrkskola.¹²

De tre tingslagen slogs 1907 samman till ett enda tingslag med gemensam tingsplats i Ludvika,¹³ som vuxit fram som en ny centralort för bygden. Ludvika var bland annat en stor järnvägsknut under första hälften av 1900-talet. I samband med sammanslagningen av tingslagen 1907 uppfördes ett nytt tingshus inne i Ludvika. Byggnadsarbetet påbörjades 1905, och invigningen ägde rum i januari 1907. Tingshus låg på Storgatan mittemot stadshuset, och bakom tingshuset låg ett häkte och en sockenstuga. På tingshustomten hade det tidigare funnits en gruva som bröt svartmalm. Gruvverksamheten lades dock ned 1897.¹⁴

Utvecklingen under andra hälften av 1900-talet

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan hade byggts ut, socialvården och bostadsbyggandet likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna och rationaliserades. Domkretsarna blev betydligt större än vad de hade varit tidigare.¹⁵

Ytterligare kommunreformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. 1965 förstatligades rådhusrätterna, och i början av 1970-talet trädde den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. 1971 bilades Ludvika tingsrätt. Tingsställena placerades i Ludvika, som dessutom var kansliort, samt i Nås. Nås hade tidigare legat under Nås och Malungs domsaga (Nås tingslag, se Mora tingsrätt), men flyttades över till Ludvika tingsrätts domkrets i samband med tingsrättsreformen.¹⁶ I Ludvika är tingsrätten än idag inrymd i tingshuset från 1907 i Ludvika. I Nås förstördes ett äldre tingshus i en brand i februari 1979. Efter branden hyrde tingsrätten en sal i Medborgarhuset i Nås där ting numera hålls.

Litteratur

Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige: med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955

Forsell, Helge *Bräknebygden Del II, Från 1850 till 1970-talets början*, utgiven av Smedjebackens

¹⁰ Larsson, 1958, s. 102ff.

¹¹ Forssell, 1987, s. 111.

¹² Forssell s. 111.

¹³ Bihang till SFS 1906 nr 48 s. 1.

¹⁴ Håkansson, 1991, s. 38-41.

¹⁵ Från och med ingången av 1952 omfattade Västerbergslags domsaga följande område: Söderbärke, Norrbärke, Ludvika och Grangärde landskommuner, Smedjebackens köping samt Ludvika stad (SFS 1950:456).

¹⁶ SFS 1970:501. Ludvika tingsrätts domkrets omfattade 1971 Ludvika, Smedjebackens, Söderbärke och Vansbro kommuner (SFS 1970:510). Efter ytterligare kommunsammanslagningar på 1970-talet ingår Idag Ludvika, Smedjebackens och Vansbro kommuner i domkretsen (SFS 1973:740 samt 1982:996).

kommun, 1987

Håkansson, Nils Göte: ”*Ludvika-krönika 5. Kända byggnader*”, Borlänge 1991

Inger, Göran: *Svensk rättshistoria* Malmö 1997,

Larsson, Algot, *Grängesberg Grangärde – en hembygdskrönika*, Lindesberg, 1958